

Світлана ЧМИХУН,

кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»
м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1090-2900>
e-mail: s.chmyhun@khai.edu

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.81>

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ГЕРМЕНЕВТИКА ПРАВА: ДО ФІЛОСОФІЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Анотація. У статті досліджується феномен резильєнтності критичної інфраструктури з перспективи екзистенційної герменевтики права. Авторка пропонує переосмислення правової системи не як сукупності формалізованих норм, а як живого простору інтерпретації, що формується у взаємодії з унікальним людським досвідом. У центрі уваги – критика технократичного підходу до права, який, зосереджуючись на процедурності та уніфікації, втрачає здатність до адаптації в умовах екзистенційних викликів сучасності. Спираючись на філософські ідеї Е. Гуссерля, М. Гайдеггера, П. Рікьора та Е. Левінаса, авторка обґрунтовує необхідність гуманітаризації правозастосування, де суддя постає не як технік, а як герменевт, здатний до етичного слухання та співпереживання. Резильєнтність права, згідно з цією концепцією, полягає не у жорсткості норм, а у здатності системи «почути» Іншого, визнавати вразливість і здійснювати правосуддя як форму діалогу та відповідальності.

Ключові слова: екзистенційна герменевтика, резильєнтність права, критична інфраструктура, філософія права, технократія, правозастосування, етика, герменевтичне коло, гуманітаризація юридичної освіти.

Обговорення резильєнтності критичної інфраструктури традиційно зосереджене на її технічній та організаційній ланках – від стійкості мостів до кібербезпеки енергосистем. Однак, існує інша, глибша інфраструктура – правова. Вона є тим каркасом, який організовує соціальний простір, забезпечує передбачуваність і, врешті-решт, визначає, як суспільство реагує на кризи. Сьогодні ми стикаємося з парадоксом: чим складнішими, глибшими та екзистенційно навантаженими стають виклики сучасності – від технологічних катастроф до міграційних криз – тим більше право, начебто у відчаї, схиляється до хисткого захисту формалізму, технократії та створення того, що французький антрополог Марк Оже (Marc Augé) у своїй впливовій праці «Не-місця. Вступ до антропології глибокої сучасності» («Non-Lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité») [1] визначив як «не-місця» (non-lieux).

На протизагу «місцям» – антропологічним, наповненим ідентичністю, історією та стосунками (наприклад, рідний дім, площа міста), – «не-місця» це простори транзиту, комунікації та анонімності, де людина зводиться до функції: аеропорт, супермаркет, магістраль, шаблонний адміністративний бланк. Це простори, що не

породжують ідентичності, а лише виконують операцію.

Ось це і є ключовий діагноз: у своїй спробі впоратися зі складністю, право ризикує перетворитися на гігантську систему таких самих «не-місць» – анонімних процедур, уніфікованих формулярів, алгоритмічних рішень, де конкретна людина з її унікальною біографією, болем та обставинами стає лише абстрактним «носієм прав та обов'язків», «сторогою у справі», статистичною одиницею. Право, побудоване на таких засадах, хоча й може стверджувати про свою об'єктивність, насправді зазнає нездатності до резильєнтності, бо воно глухе до конкретного живого досвіду, з якого і складається суспільна тканина.

І тут філософія звертається до права не з докором, а з нагадуванням: будь-яка норма народжується не у вакуумі, а в життєвому світі, як нагадував Е. Гуссерль. Вона виникає у відповідь на певну людську потребу, конфлікт чи прагнення. Формалізуючись та відриваючись від цього джерела, право втрачає свою життєву силу та, як не парадоксально, – свою практичну ефективність. Воно стає крихким, бо не в змозі відчувати нові, непередбачені форми людських страждань та викликів.

Таким чином, це нагадування звучить так: перш ніж бути системою правил, право є формою людського співіснування. А співіснування вимагає не лише правил, але й розуміння. І саме в цій здатності розуміти – а не лише класифікувати – і криється запорука його справжньої, а не технічної, резильєнтності.

Але чи може бюрократична машина, сліпа до унікальності людської ситуації, бути справді резильєнтною? Резильєнтність – це не міцність брилі, а гнучкість тростини, здатність відчувати, розуміти та адаптуватися. Отже, питання стоїть так: що стається, коли сама правова система, ця критична інфраструктура інфраструктур, втрачає здатність до розуміння?

Саме на це питання дає відповідь запропонована перспектива, яка виходить за межі позитивістської парадигми й розглядає право не як систему закритих норм, а як поле відкритої герменевтики, до якого застосовується екзистенційний підхід. Справжня резильєнтність правової системи народжується не з її жорсткості, а з її здатності до емпатії, інтерпретації та визнання «Іншого» – здатності, яку визначають як екзистенційну герменевтику права.

Таке розширення горизонту права неминуче веде до його антропологізації. Коли закон перестає бути лише інструментом класифікації та санкції, а стає місцем діалогу, він набуває виміру спільної людської історії. У цьому діалозі норма вже не диктує свою волю односторонньо, а вступає у складний взаємозв'язок з унікальними життєвими обставинами, які вона покликана врегулювати. Право, таким чином, перетворюється з наборов правил на живий організм, що дихає разом із суспільством, яке його породило.

Класична модель правозастосування нагадує логічний силіогізм: велика посилка – норма права, мала посилка – факти справи, висновок – рішення. Ця модель, спадок юридичного позитивізму, передбачає, що правозастосовник є безособовим техніком, нейтральним каналом для аплікації правил.

Однак ця логічна ідеалізація ігнорує фундаментальний факт: як норма, так і факти справи ніколи не є даністю у чистому вигляді. Вони завжди вже інтерпретовані та зконструйовані. Норма потребує розкриття свого змісту через мову та історичний контекст, а факти – оцінки та відбору серед безлічі подій. Таким чином, сам «силіогізм» виявляється не механічним процесом, а скоріше герменевтичним колом, де розуміння цілого (норми) і частин (фактів) взаємообумовлене.

Феноменологічна традиція, від Е. Гуссерля до П. Рікьора, навчає нас, що будь-яке розуміння є інтерпретацією, зануреною в «життєвий світ». Суддя, адміністратор, чиновник – не є калькуляторами. Він є герменевтом, який завжди вже має певне попереднє розуміння ситуації, сформоване його досвідом, історичним контекстом та, врешті-решт, тихим етичним закликком: «А що,

якби на місці цієї людини був я?».

Це попереднє розуміння не є перешкодою для об'єктивності, як вважав позитивізм, а є її можливістю. Бо лише через власний досвід людських стосунків, болю, радості та втрати правозастосовник може наблизитися до розуміння досвіду «Іншого». Екзистенційна герменевтика права – це не заперечення методичності, а визнання того, що найглибші рішення народжуються на перетині правового знання та етичної чутливості, коли формальна норма оживає в акті співпереживання та відповідальності за іншу людську долю.

Фундаментальну для будь-якого розуміння структуру – герменевтичне коло – Мартін Гайдеггер описує не як логічну помилку, а як онтологічну основу людського буття. Це коло виражає той факт, що будь-яке сприйняття та інтерпретація завжди вже занурені в певний контекст, у попереднє розуміння, яке і робить можливим сам процес пізнання [2]. Це коло не є пороком логіки; це онтологічна умова людського розуміння. У праві воно набуває форми: ми розуміємо конкретну справу через призму закону, але й сам закон ми перевіряємо на його здатність бути зрозумілим та справедливим у горизонті конкретного людського буття. Саме в цьому напруженні між загальною нормою та унікальною ситуацією і виникає простір для резильєнтності – або ж її втрати.

Що ж може стати запорукою того, що це герменевтичне коло не перетвориться на свавілля? Вихід пропонує етика Е. Левинаса. Для Е. Левинаса джерелом сенсу та обов'язку є не абстрактний принцип, а «лице Іншого», яке звертається до мене з вимогою відповіді. Закон – це безособова, загальна структура. Але його застосування завжди відбувається в ситуації зустрічі з конкретною людиною, яка страждає, потребує, чекає справедливості.

Саме тому правова система, що прагне до резильєнтності, мусить інституційно визнати цю первинність зустрічі – а це означає, що правозастосовник постає не як технік, а як герменевт екзистенційної ситуації. Його завдання – не просто підігнати факти під статтю, а вловити сенс закону в контексті цієї унікальної людської долі. Резильєнтність у цьому вимірі – це здатність системи «почути» людину. Система, яка глуха до окремого голосу, стає крихкою, бо втрачає свою легітимність та соціальний зв'язок – основу свого існування. Вона може витримати зовнішній удар, але розсипається від внутрішньої ерозії довіри. Як вказував Е. Левинас, джерело справедливості криється не в егоцентричному піклуванні про себе, а в етичній відкритості до Іншого, яка передує будь-якому усвідомленню власних інтересів [3].

Ця формула є ключем до резильєнтності. Система, збудована на принципі відповіді на потребу «Іншого», набагато стійкіша до потрясінь, ніж система, що ґрунтується лише на егоїстичному

захисті статус-кво.

Отже, який шлях до побудови резильєнтної правової інфраструктури? Пропонований орієнтир – рух від технократії до герменевтики, від безособової норми до інтерпретуючої зустрічі. Це вимагає визнання меж правового формалізму, що потребує ґрунтовної гуманітаризації юридичної освіти. Підготовка юриста має включати не лише знання кодексів, а й поглиблене вивчення філософії права, прикладної етики та соціальної психології. Це розвиває здатність до складного, контекстного мислення, необхідного для справедливого правозастосування. Мета – виховати не бездушного «Суддю Дредда», який ототожнює закон із силою, а мудрого правозастосовника, який розуміє, що закон існує для людини. А також інституційне забезпечення інтерпретації; створення процедур (наприклад, публічних слухань, експертних рад з етики), які дозволяють «озвучити» унікальність справи перед ухваленням рішення. Прийняття вразливості: справжня сила – у здатності визнати свою обмеженість; правова система демонструє найвищу резильєнтність тоді, коли вона має механізми для визнання власних помилок та корекції курсу – коли вона, подібно до людини, здатна до внутрішньої роботи каяття та переосмислення.

Отже, фінальний акцент можна зробити на такому парадоксі: резильєнтність критичної інфраструктури права залежить не від її бронебійності, а від її етичної вразливості – відкритості до болю, потреби та вимоги справедливості конкретної людини. Право живе тоді, коли воно не лише функціонує, але й розуміє. Саме в цій здатності розуміти – а не лише класифікувати – криється розгадка його стійкості в світі, що постійно змінюється.

Бібліографічні посилання

1. Augé, M. *Non-lieux: Introduction à une anthropologie de la surmodernité* / Marc Augé. – Paris : Éditions du Seuil, 1992. – 150 p.

2. Heidegger, M. *Sein und Zeit* / Martin Heidegger. – 19. Aufl. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2006. – 586 S.

3. Lévinas, E. *Totalité et Infini: Essai sur l'extériorité* / Emmanuel Lévinas. – Paris : Le Livre de Poche, 1990. – 347 p.

S. Chmyhun

Existential hermeneutics of law: towards a philosophy of critical infrastructure resilience.

Abstract. This article explores the phenomenon of critical infrastructure resilience through the lens of existential legal hermeneutics. The author proposes a rethinking of the legal system—not as a set of formalized norms, but as a living space of interpretation shaped by interaction with unique human experience. Central to the analysis is a critique of the technocratic approach to law, which, by focusing on proceduralism and standardization, loses its capacity to adapt to the existential challenges of contemporary society. Drawing on the philosophical insights of E. Husserl, M. Heidegger, P. Ricoeur, and E. Levinas, the author substantiates the need for a humanization of legal practice, where the judge emerges not as a technician but as a hermeneut, capable of ethical listening and empathy. According to this concept, legal resilience lies not in the rigidity of norms, but in the system's ability to “hear” the Other, to acknowledge vulnerability, and to enact justice as a form of dialogue and responsibility.

Keywords: Existential hermeneutics; legal resilience; critical infrastructure; philosophy of law; technocracy; legal practice; ethics; hermeneutic circle; humanization of legal education.

Зразок для цитування:

Чмихун С. Екзистенційна герменевтика права: до філософії резильєнтності критичної інфраструктури Пропілеї права та безпеки, 2025. №8. С. 304-306. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.81>.